

Munkásmozgalom Nyugaton? Az amerikai munkásmozgalom kialakulásának története¹

BERCZELI-NEMCSÉNYI ALEX

A munkásmozgalom ma már a köztudatban úgy él, mint a szovjet érához kötődő fogalom, s tartalma ennek megfelelően beszűkítetté vált. Valóban, a rendszer ideológiája 19. századi eszmékre épített, de ezek sokkal inkább kötődtek Európa nyugati feléhez. Sőt az Amerikai Egyesült Államok történelmében, társadalmi szerveződésében is, bár kicsit másként, de fontos szerepet játszottak.

Az amerikai iparosodás a 19. század első felében vette kezdetét, a brit-amerikai háború után, amikor a tőke és a munkaerő az ipar felé kezdett áramlani.² Jelentős gazdasági fejlődés indult el, s bár a század első felében három gazdasági válság is kibontakozott, a fellendülés folyamatos maradt.³ Az Egyesült Államok ekkor még agrárállam volt, így nyilvánvaló, hogy a fejlesztések ezt a szektort és a hozzá tartozó iparágakat érintették. A népesség nagyobb százaléka ugyan még a mezőgazdaságban dolgozott, de már ekkor gazdasági szerkezetváltás kezdődött. Ezt a váltást több olyan folyamat segítette, amelyeknek a keretében megszületett az integrált nemzeti piac, s fokozatos átállás vette kezdetét a gépesített gyáriparra.⁴

Ezekkel a változásokkal párhuzamosan, az ipari termelés hangsúlyosabbá válásával született meg egy új társadalmi réteg, a városi munkásosztály. Ez a csoport már a század elejétől, mondhatni megszületésétől fogva igyekezett szervezett módon képviselni az érkeket. Ebben az időszakban több munkás-

¹ A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-ÚNKP-16-2 kód-számú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² Carl N. Degler: *Az élő múlt. Milyen erők formálták Amerika mai képét?* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993. 130.

³ Bebesi György: *A hosszú 19. század rövid története.* Bocz Kiadó, Pécs, 2010. 253.

⁴ Charles Sellers – Henry May – Neil R. McMillen: *Az Egyesült Államok története.* Maecenas Könyvek, Budapest, 1995. 165.

szervezet is létrejött a cipészek, szabók, építőmunkások körében.⁵ A foglalkoztatás jogi környezetét még nem dolgozták ki a korszakban, így önszerveződő módon kellett fellépniük. A szervezetséget jól példázza, hogy az Egyesült Államokban jelent meg a világ első szakszervezeti újságja.⁶

Nem lehet azonban azt mondani, hogy ezek a kezdeményezések teljesen önállóak lettek volna. A korszakban milliós nagyságrendben érkeztek Európából, főként német területekről bevándorlók az Egyesült Államokba, s nagy százalékuk az északi és keleti parti szabad államokban telepedett le. Jó részük olcsó munkaerőként az iparban talált állást, de ezen túl hozták magukkal az európai eszméket, például Karl Marx és követőinek nézeteit.⁷ Közülük többen fényes karriert futottak be újságíróként, publicistaként, az Unió hadseregének tisztjeként. De fontos szerepet játszottak a munkások szerveződésében is, például az egyik első szakszervezetnek, a Munkások Országos Szövetségének alapító tagja a német származású Adolf Cluss volt.⁸ Rajtuk keresztül Karl Marx is bekapcsolódott az amerikai eseményekbe, így válhatott például az egyik vezető republikánus újság, a *New York Daily Tribune* tudósítójává.⁹ Úgy tűnik, hogy az Egyesült Államokban még csak szárnyait bontogató és az Európában már szerveződő munkásmozgalom élénk kapcsolatban állt egymással. Az értékes forrásanyagot kínáló újságcikkek, levelezések mellett a nemzetközi kapcsolatok ékes bizonyítéka az a levél, amelyet Marx és az 1864-ben Londonban megnyitott I. Internacionálé Központi Tanácsa fogalmazott meg Lincoln elnöknek újraválasztása alkalmából.¹⁰ Lincoln halála után pedig ugyanilyen levéllel fordultak utódjához, Andrew Johnsonhoz.

Kutatásom során magyar és angol nyelvű szakirodalom segítségével szeretném bemutatni az Egyesült Államokban a 19. század első felében végbe ment gazdasági változások általános tendenciáit, a polgárháború okozta változásokat és ezen keresztül az ekkor szerveződő munkásmozgalom történe-

⁵ William Cahn: *A Pictorial History of American Labor*. Crown Publishers, New York, 1972. 62.

⁶ *Az Egyesült Államok története I.* Gondolat Kiadó; Budapest, 1964. 150.

⁷ Uo. 149.

⁸ Uo. 151.

⁹ Robin Blackburn: *Lincoln and Marx. The transatlantic convergence of two revolutionaries*. <https://www.jacobinmag.com/2012/08/lincoln-and-marx/>

¹⁰ Marx–Engels: *Az I. Internacionáléről*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964. 34–37.

tét. A gazdasági folyamatok áttekintésén túl források segítségével szeretném a munkások első szerveződéseit, valamint azok európai kapcsolatait megvizsgálni, részletesen kitérve az I. Internacionálé alatt született két levélre. A magyar nyelvű szakirodalomban nincs olyan összefüggő munka, amely teljes körűen foglalkozna a kérdéskörrel, így indokoltnak tűnnek az általam folytatott vizsgálódások.

Gazdasági fejlődés és az első munkásmozgalmi szervezetek a polgárháború előtt. A polgárháború előtti gazdaság jellemzése

Az Amerikai Egyesült Államokban a munkásmozgalom az ipar fejlődésével párhuzamosan jött létre. Ez a fejlődés már a 19. század elején, a polgárháború előtt kezdetét vette.

A gazdasági növekedés természetes forrásai voltak az egyelőre még szinte korlátlan mennyiségben rendelkezésre álló szabad földterületek és a föld alatt rejtőző ásványkincsek. Az iparhoz elengedhetetlen ércet, ásványokat, szenet, vasércet, vörösrezet nagy mennyiségben rejtett magában a föld. Ritkább fémekben (cinkben, aranyban, ezüstben) is bővelkedett a terület, s az értékes „fekete aranyból”, a kőolajból is hatalmas készletek álltak rendelkezésre.¹¹ A természeti adottságokon kívül az amerikai ipar fejlődését segítették az Európából érkező vívmányok, technológiák is, amelyeket meghonosítottak, átvettek, tovább fejlesztettek, illetve a saját fejlesztésű találmányok. Ezeknek köszönhetően nem csak politikailag, hanem gazdaságilag is elszakadt az Egyesült Államok Európától.

A gyárak megjelenése összekapcsolódott a közlekedés robbanásszerű fejlődésével, hiszen az új szárazföldi és vízi útvonalak nem csak összekötötték az egyes ipari központokat, de a kiépítésükhöz kapcsolódó iparágakat is fel lendítették. Az Amerikai Egyesült Államokban nagyjából 1812 és 1816 közé tehető az ipar megerősödésének kezdete, hiszen az 1812-es háború idején kezdett el a tőke és a munkaerő az ipar felé vándorolni.¹² A kialakuló ipart és az iparosokat már 1815-ben csőd fenyegette, mivel a háború lezárása után nagy tételben érkeztek az olcsó brit árucikkek, s csak 1816-ban hozták az

¹¹ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 247.

¹² A brit-amerikai háború 1812-ben kezdődött és 1814-ben a Gentben aláírt békeszerződéssel zárták le, amelyet azonban csak 1815 februárjában hirdettek ki. Uo. 130.

első, kimondottan az amerikai ipárt védő vámtörvényt. Az 1830-as évekre már fokozatosan elterjedt a gépesített gyáripár, és ahogyan Angliában, úgy Amerikában is eleinte a textilipar volt az első helyen az iparágak sorában.¹³

Bár az iparosodás kezdetét nem lehet pontosan meghatározni, annyi biztos, hogy a 19. század első felében egyfajta piaci forradalom zajlott le, és kezdetét vette a gyors ütemű gazdasági fejlődés. Igaz, váltakozó ciklusok voltak jellemzők, a fellendülést mindig válság követte, s ez a kialakuló munkásmozgalomra is hatást gyakorolt. Három kisebb gazdasági válság zajlott le a 19. század első felében az Egyesült Államokban, egy 1819-ben, egy 1837-ben, egy pedig 1857-ben vette kezdetét.¹⁴ De a válságok ellenére a fejlődés szemmel látható, 1844 és 1854 között a fogyasztási cikkek összértéke 69%-kal emelkedett, ami azt jelentette, hogy a termelés hatékonysága is nőtt. Az egy munkásra eső termelés az 1840-es években 10%-kal, az 1850-es években pedig 23%-al emelkedett.¹⁵ Ekkor még a mezőgazdaság volt a húzóágazat, ezt volt a legkönnyebb fejleszteni az Európából érkező új módszerekkel, találmányokkal, ezt gépesítették. Így a mezőgazdasághoz tartozó iparágak, a malomipar, húsipar, cukoripar fejlődtek ugrásszerűen. Az új-angliai pamutipar az 1820-as években az Egyesült Államokban a legnagyobb, emellett a világ egyik legjobban termelő iparágává fejlődött és az is maradt egészen 1860-ig.¹⁶ Az 1850-es évekre a gyáripár már túllépett kezdeti keretein és mind Pennsylvania, mind New York megelőzte Massachusetts államot az ipari termelés és a befektetett tőke tekintetében.¹⁷

A gazdasági fejlődés fontos tényezői a kontinensen rendelkezésre álló földterületek voltak, amelyek mesterségesen támasztott kereskedelmi korlátoktól mentes, óriási belső piacot kínáltak a lehetőségeket kereső, nyugatra települők számára. A lehetőség adott volt, azonban a folyamatosan terjeszkedő állam nyugati felén a kereskedelmi központok elszórtan voltak jelen, éppen ezért az egyes gazdasági központok is elszórtak voltak, és a termelés–fogyasztás körforgása szinte csak az önellátás szintjére korlátozódott.¹⁸

¹³ Uo. 131.

¹⁴ Bebesi: *A hosszú 19. század rövid története*. i. m. 253.

¹⁵ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 164.

¹⁶ Rondo Cameron: *A világgazdaság rövid története a kőkorszaktól napjainkig*. Maecenas, Budapest, 1994. 279.

¹⁷ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 132.

¹⁸ Uo. 123.

Éppen azért, mert a gazdasági központok összeköttetése nem volt megfelelő, s emiatt a politikai egység is hiányzott, kezdetét vette a „*belső fejlesztés*” nevű program, amelynek célja a nyugaton fekvő belterületek összeköttetése volt a sűrűbben lakott atlanti parti területekkel.¹⁹ Ez a program az egyes államok, törvényhatósági városok és magántőkével rendelkező beruházók együttműködésével valósulhatott meg.²⁰ Elsősorban használati díjas utak és folyókat összekötő csatornák építésére irányult és nagyon sikeresnek bizonyult. 1830-ra már több mint 18000 kilométernyi út épült, főleg Új-Anglia déli részén és a közép-atlanti államokban, 1815 után pedig már lendületet kapott a csatornaépítés is, ami az 1820–1830-as évekre érte el a csúcspontját. 1844-re több mint 5000 km, 1860-ra pedig már több mint 6500 km hosszú csatornahálózat készült el.²¹ Ezeknek a szállítási formáknak eleinte csak a vonóerő szabott határt, hiszen az utakon lovas kocsik közlekedtek, a csatornákon pedig vagy evezősök, vagy pedig ló vontatta hajók. A csatornákon történő szállítás kifejezetten olcsó volt és a folyami gőzhajók megjelenése csak gyorsította ezt a közlekedési módot, így igen rövid idő alatt lehetett eljutni Indiana, Ohio és Illinois területeiről a tengerparti régiókba.²²

<i>Áruszállítási díjak 1831 és 1835 között Louis Hunter összehasonlítása alapján</i> ²³	
országúton	11,66 cent
csatornán	2,37 cent
vasúton	2,25 cent
gőzhajón	1,14 cent

Azonban a forradalmi jelző leginkább a vasúthálózat kiépülését illeti meg, ugyanis az első szakaszt az 1820-as évek végén adták át, és ezután folyamatosan épültek az újabb és újabb vonalak.²⁴ 1848-ban már 6000 mérföld, vagyis 9600 km készült el, 1860-ra pedig már 30000 mérföldnyi, azaz 48000 kilométernyi sínpár volt lefektetve. Ezzel a növekedéssel az iparnak

¹⁹ Cameron: *A világgazdaság rövid története...* i. m. 279.

²⁰ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 124.

²¹ Cameron: *A világgazdaság rövid története...* i. m. 279.

²² Vecseklőy József: *A csillagsávós lobogó nyomában.* Magvető Kiadó, Budapest, 1985. 204.

²³ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 127.

²⁴ Uo. 126.

is lépést kellett tartania.²⁵ Bár eleinte az Egyesült Államok rá volt utalva a brit technológiákra, felszerelésekre, tőkére, az 1840-es évekre a vasúthálózat hossza nem csak az angliaiakét, de már az európai vonalak hosszát is megelőzte.²⁶ A vasút jelentősége azonban nem csak abban rejlett, hogy milyen gyorsan épült ki, hanem egyrészt abban, hogy forradalmasította a teherszállítást, másrészt, hogy fejlesztő hatással volt más iparágakra is, többek között a vas- és acélgyártásra.

Az országon belül kiépült „turnpike” utak,²⁷ csatornák és vasútvonalak létrejöttével az addig elszigetelten működő, helyi, önfenntartó gazdaságok összeköttetésbe léptek egymással. Az integrált piac megszületésének következménye volt a háziiparról való fokozatos átállás a gyáriparra, így egyre nagyobb termelési egységek jöttek létre, ennek a fejlődésnek köszönhetően pedig az iparcikkek értéke majdnem megduplázódott.²⁸ Mivel egyre nagyobb gyáregységek jöttek létre és a régióközi, illetve a nemzetközi kereskedelem is gyors ütemben fejlődött, 1840-után felgyorsult az urbanizáció, egyre többen költöztek be a városokba.²⁹

A gyorsan fejlődő gazdaság a munkaerő-igényét nem csak a helyi lakoságból tudta biztosítani, hanem az Újvilágba érkező bevándorlókból is, akik könnyen alkalmazhatók voltak egy-egy részfeladat ellátására az üzemekben. 1820 és 1860 között mintegy ötmillió ember lépett Amerika földjére, jó részük az északi és keleti parti, szabad államokban telepedett le.³⁰ Többségük a német területekről és az 1846-ban burgonyavész sújtotta Írországból érkezett, de nagyszámú bevándorló jött Angliából is.³¹ Sokan a keleti parti gyárakban tudtak elhelyezkedni, de nagy százalékukat a szakképesítést nem igénylő munkák során tudták alkalmazni, így csak a fáradságos csatorna- és vasútépítésben tudtak részt venni.

A polgárháború előestéjén, bár még erőteljesen mezőgazdasági ország volt, az Egyesült Államokat ipari termelésben már csak Nagy-Britannia

²⁵ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 165.

²⁶ Cameron: *A világgazdaság rövid története...* i. m. 279.

²⁷ Használati díjas utak, melyek a 18. század második felében váltak jellemzővé az Egyesült Államokban. Vállalatok végezték a karbantartásukat, fejlesztésüket és ezek költségeit a használati díjból fedezték. Hahner Péter: *Az ipari forradalom problémájáról*. In: http://arkadia.pte.hu/tortenelem/cikkek/hahner_ipari

²⁸ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 165.

²⁹ Uo. 167.

³⁰ *Az Egyesült Államok története I.* i. m. 149.

³¹ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 165.

előzte meg. De nem sokáig: hamarosan a világ vezető ipari hatalmává vált.³² Bbármennyire is folyamatos volt azonban a fejlődés a 19. század első felében, Észak és Dél, a majdani politikai ellenfelek gazdasági fejlődése egyre markánsabban elszakadt egymástól.

A munkásmozgalom a polgárháború előtt

Az Amerikai Egyesült Államokban a polgárháború előtt megjelent a munkásmozgalom az ipar gyors ütemű fejlődésének és a bevándorlók által hozott európai eszméknek köszönhetően. Eleinte csak lokális szinten működtek kisebb szervezetek, majd egyre nagyobb egységekbe tömörültek, ahogyan a termelést végző egységek is növekedtek. Az ipari termelés lassan átállt a háziiparról a gyáriparra, így maga a termelés is egyre nagyobb egységekben koncentrálódott, ami veszélyeztette az addig jellemző kézműves rétegek privilegizált helyzetét, és megteremtette az állandó bérmunkások egyre népesebb csoportját.³³

A munkások helyzetének legáltalánosabb jellemzője a bizonytalanság volt, hiszen a még kialakulóban lévő ipari munkásság foglalkoztatásának szabályozásáról egyelőre nem esett szó. A textilipar fejlődött a leggyorsabban, itt volt szűkség a legtöbb ipari munkásra, ezért nem volt ritka, hogy nők, lányok, gyerekek is dolgoztak ezekben az üzemekben. A legtöbb gyárban fülledt, levegőtlen helyiségekben, gyenge világítás mellett kellett dolgoznia a munkásoknak, és kényelmetlen szállásokon zsúfolódtak össze, tehát a munkavégzés alapvető feltételeit sem biztosították.³⁴

Az 1820–1830-as években a munkások elkezdték saját érdekvédelmi szervezeteiket létrehozni, több munkásszervezet is létrejött a cipészek, szabók és építőmunkások körében.³⁵ Követeléseik leginkább a munkakörülmények javítására, a munkaórák csökkentésére és a munkaviszonyok feltételeinek javítására irányultak. A munkások célkitűzése elsősorban a tízórás munkanap kiharcolása volt, hiszen a munkanap gyakran tizenkét, vagy még több órából állt.³⁶ Az 1830-as években a munkaórák csökkentése és a mun-

³² Uo. 167.

³³ Uo.

³⁴ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 131.

³⁵ Cahn: *A Pictorical History of American Labor.* i. m. 62.

³⁶ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 131.

kaviszonyok javítása mellett a munkások az adósságért járó börtönbüntetés és a kötelező népfelkelő szolgálat, azaz a milíciák eltörlését, valamint az általános iskolai oktatás bevezetését követelték.³⁷

Az újonnan alakult képviseleti szervek minden eszközt igyekeztek megragadni követeléseik teljesítése érdekében. A szakszervezeti mozgalom az 1830-as években erősödött meg először a keleti parti városokban, hiszen az ipar súlypontja itt helyezkedett el. 1828 és 1831 között jelent meg Philadelphiában a *Mechanics' Free Press* című lap, amely a világ első szakszervezeti újságja volt, így a nyomtatott sajtó használatával sikerült szélesebb körnek bemutatni a súlyos kérdéseket, problémákat.³⁸ Érdekeik védelmére a munkások szakszervezeteket hoztak létre: 1833–1837 között a keleti part legnagyobb ipari központjaiban, Bostonban, Philadelphiában, Baltimoreban, New Yorkban 150 szakszervezet alakult nagyjából 2500 taggal. 1834-ben országos szervezet megalakítására is kísérletet tettek, megszületett a Nemzeti Szakszervezet.³⁹

A 19. század első felében lezajlott 1819-i, 1837-i és 1857-i válságokat azonban ezek az alakuló érdekvédelmi képviselések nagyon megsínylették. Legfőképpen az 1837-től 1842-ig tartó válság volt az, amelynek idején ezeknek a szakszervezeteknek majdnem mindegyike felbomlott.⁴⁰ Csak a válság enyhülésével, az 1840-es évek elején tudták a munkások ismét hallatni a hangjukat. Így sikerült elérniük, hogy 1842-ben, bár ez még csak lokális és nem szövetségi szintű megvalósulása volt követeléseiknek, Massachusetts állam legfelső bírósága törvényes szervezeteknek ismerte el a szakszervezeteket. Ez fontos volt, hiszen kikerültek az illegálisból.⁴¹

A szerveződés az 1850-es évekre teljesedett ki a német bevándorlók vezetésével, akik főként az 1848-as forradalom után érkeztek. Ők hozták magukkal a marxista–szocialista elveket, amelyeket próbáltak elterjeszteni az Egyesült Államokban is. A németek alapította amerikai szerveződés egyik fő alakja Joseph Weydemeyer volt, aki már Európában is aktívan részt vett az 1848-i forradalomban, személyesen is ismerte Karl Marxot és Friedrich

³⁷ *Az Egyesült Államok története I. i. m. 150.*

³⁸ Uo.

³⁹ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története. i. m. 167.*

⁴⁰ Uo. 136–138.; Gary B. Nash – Julie Roy Jeffrey – John R. Howe – Peter J. Frederick – Allen F. Davis – Allan M. Winkler: *The American People. Creating a Nation and Society.* Harper Collins, New York, 1994. 398–399.

⁴¹ *Az Egyesült Államok története I. i. m. 150.*

Engelst.⁴² Weydemeyer 1818-ban született Münsterben, polgári családban, kijárta a berlini katonai akadémiát, majd tüzerként helyezkedett el és 1843-ban a *Rheinische Zeitungon* keresztül ismerte meg Marxot, aki nagy hatást gyakorolt rá. 1844–1845-ben már a *Trierische Zeitung* főszerkesztőjeként kezdte meg politikai és újságírói pályafutását. Tagja lett a Kommunista Ligának, s időközben 1849–1850-ig a *Neue Rheinische Zeitungnak*, valamint a *Westphälisches Dampfbootnak* volt írója. 1851-ben emigrált az Egyesült Államokba, feltehetően forradalmi tevékenysége miatt, majd ott is folytatta újságírói karrierjét, aktív politikai tevékenységét a földalatti mozgalom részvevőjeként.⁴³ New Yorkban telepedett le, ahol 1852-ben publikálta Marx *Bonaparte Lajos Brumaire 18-ja* című írását a *Die Revolution* című német nyelvű lapban.⁴⁴ Politikai állásfoglalását tekintve az Unió és Lincoln elnök mellett állt ki, részt vett a polgárháborúban, az Unió seregében harcolt, ahol a katonai akadémián szerzett tudását tudta kamatoztatni. Saját ezredet szervezett, amelynek az élére állt. 1866. augusztus 26-án vesztette életét kolerában, St. Louisban.⁴⁵

A bevándorolt németek és az amerikaiak együttműködéséből 1853-ban két szervezet is született, a főként német tagságú Amerikai Munkásegylet, valamint az amerikai Sam Briggs és a német Adolf Cluss alapította Munkások Országos Szövetsége. Cluss 1825. július 14-én Heilbronnban született és 19 éves korában vándor asztalosként elhagyta szülővárosát. Miután találkozott Marxszal, a kommunista elvek támogatója lett, csatlakozott a Kommunista Ligához és tagja lett a mainzi Munkástanácsnak. 23éves volt, mikor más *negyvennyolcasokkal* együtt elhagyta Németországot és az Egyesült Államokba emigrált, ahol folytatta politikai tevékenységét, publikált, valamint élénk levelezést folytatott Marxszal és Engelsszel. Végül Washingtonban telepedett le, ahol építésként sikeres karriert futott be, 1860 és 1890

⁴² William Z. Foster: *Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának története*. Szikra, Budapest, 1953. 29.

⁴³ Joseph Weydemeyerről bővebben ld. Karl Obermann: *Joseph Weydemeyer. Pioneer of American Socialism*. International Publishers, New York, 1947. I–III. fejezet.

⁴⁴ Francis Wheen: *Karl Marx*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 153.

⁴⁵ Weydemeyer polgárháborús szerepvállalásáról bővebben ld. Obermann: *Joseph Weydemeyer... i. m. V. fejezet*.

között számos állami és középület tervezéséért, építéséért volt felelős. 1872-ben a város mérnöke lett és a Haladás Medáljával tüntették ki.⁴⁶

A Munkások Országos Szövetsége egy, az egész országra kiterjedő, egységes felépítésű szervezet kezdeménye volt, míg az Amerikai Munkásegylet főként a német munkásokat fogta össze, így lokális szervezet maradt. Ezeknek az újonnan alakult szervezeteknek a nyomására sikerült az 1850-es évek közepére kiharcolni a tízórás munkanapot, ami általánossá vált a legtöbb üzemben. Azonban az újabb, 1857-i gazdasági válság a Nemzeti Szakszervezet munkáját is ellehetetlenítette.⁴⁷

A polgárháború előtt már megkezdődött az ipar hangsúlyosabbá válása. Az 1860-i népszámlálási adatok bizonyítják, hogy egyedül a közép-atlanti államokban egymilliónál több munkást foglalkoztatott mintegy 53 ezer üzem, és az amerikai iparcikkek összértéke majdnem elérte a kétmilliárd dollárt. Idő kérdése volt csupán, hogy az amerikai társadalom többségét alkotó farmerek számát mikor haladja meg a városi bér munkásoké.⁴⁸ Az 1861-ben kirobbanó polgárháború azonban megakasztotta a munkások szervezkedését és a helyzetük rendezését, hiszen sokkal égetőbb problémákra kellett megoldást találnia az állami és szövetségi vezetésnek egyaránt.

A polgárháború közvetlen hatásai és szerepe. A polgárháború és a rekonstrukció

Észak és Dél gazdasági fejlődése már a polgárháborút megelőző években elvált egymástól, a gazdasági különbségek később politikai ellentétékké is váltak. Dél az ültetvényes mezőgazdaságra rendezkedett be, azt fejlesztette, Észak pedig az iparra fektette a nagyobb hangsúlyt. Az ipari termelést is elősegítő találmányok 93%-a a szabad – nem rabszolgatartó – államokban született meg, így ezek is Észak előnyére váltak.⁴⁹ A háború kirobbanásakor az ország teljes ipari termelésének csupán a tizedrészét tették ki a Délen előállított iparcikkek. Ebből is látszik, hogy az ipari kapacitásnak döntő szerep jutott Északon, és a háború szolgálatába tudták azt állítani.⁵⁰

⁴⁶ <http://www.adolf-cluss.org/>

⁴⁷ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 167.

⁴⁸ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 132.

⁴⁹ Bebesi: *A hosszú 19. század rövid története*. i. m. 252.

⁵⁰ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 133.

A polgárháború 1861-től 1865-ig tartott, az Unió győzelmével zárult, és tétje leginkább az Amerikai Egyesült Államok egysége, fő kérdése pedig az afroamerikaiak jogainak rendezése volt. Ezután kezdetét vette az ország újraegyesítése, ami nem volt zökkenőmentes.

A politikai rekonstrukció tervét tekintve Abraham Lincolnnak határozott, de engedékeny elképzelései voltak. Egyrészt a Konföderáció főtisztviselőinek kivételével mindenki számára általános amnesztiát hirdetett és a rabszolgaság felszámolásától eltekintve a vagyonától sem fosztott meg senkit. A szakadár államok visszakaphatták önkormányzatukat, ha az 1860-ban szavazati joggal rendelkezők 10%-a hűségesküt tett az Uniónak.⁵¹ A Délen uralkodó társadalmi rendet nem akarta radikálisan felborítani, így azok az afroamerikaiak kapták meg a politikai jogokat, akik bizonyos fokon műveltek voltak, s az Unió seregében is harcoltak. Szám szerint 4,5 millió afroamerikai élt a déli államokban, ebből mintegy 300 ezren harcoltak az északiak oldalán, így ők mind megkapták a polgárjogot.⁵²

Azonban a rekonstrukció félresiklott Abraham Lincoln 1865. április 15-én bekövetkezett halála után. Ugyanis utódja, Andrew Johnson, addigi alelnöke szembekerült a Republikánus Párt radikális szárnyával és képtelennek bizonyult a kormányzatot az irányítása alatt tartani.⁵³ Thaddeus Stevens, Charles Sumner, Frederick Douglass, a Republikánus Párt radikális szárnyának vezetői sokkal szigorúbb fellépést követeltek az ún. „lázadókkal” szemben. Mindenekelőtt kirekesztésüket a politikai életből, Unió párti kormányok alakítását Délén és az alapvető politikai jogok megadását minden afroamerikai számára.⁵⁴ A rekonstrukció vezetését 1867-től a radikális szárny vette át, hiszen az 1866-os kongresszusi választásokat a republikánusok nyerték, így Johnson elnök hiába vétózta meg az újító javaslatokat, ellenvetéseit a törvényhozás kétharmados döntésekkel érvénytelenítette.⁵⁵ Az egykori Konföderáció területét északi katonák szállták meg, a vagyonos, vezető rétegtől politikai jogokat vontak meg, s az államokat olyan új alkotmányok elfogadására kényszerítették, amelyek biztosították a rabszolgák polgári és politikai jogait.⁵⁶ Az utolsó északi csapatokat 1877-ben vonták ki

⁵¹ Hahner: *Az ipari forradalom problémájáról*. i. m. 141.

⁵² Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 189.

⁵³ Bebesi: *A hosszú 19. század rövid története*. i. m. 262.

⁵⁴ *Az Egyesült Államok története I.* i. m. 193.

⁵⁵ Hahner: *Az ipari forradalom problémájáról*. i. m. 147.

⁵⁶ Bebesi: *A hosszú 19. század rövid története*. i. m. 263.

Délről, ahol ezt követően az afroamerikaiakat ismét kiszorították a politikai életből. Így a politikai rekonstrukció kudarcra zárult.

A polgárháború gazdasági mérlege

Bár a polgárháború alatt a munkásmozgalmi szerveződés veszített erejéből, nem hagyható figyelmen kívül a gazdaságra gyakorolt hatása. A történészek a polgárháborút gyakran „*második amerikai forradalomnak*” nevezik. Ennek oka az, hogy a gazdasági fejlődést a háborús gépezet, a pénzügyi rendszer, a háborús termelés, a szövetségi kormány intézkedései – mint például a magas védővám és a pénzügyi stabilizáció – biztosították.⁵⁷ A déli államok vezetőinek távozása után Lincoln több, addig halogatott, a gazdaságot érintő törvényt tudott keresztülvinni a republikánus többségűvé vált Kongresszuson még a polgárháború alatt. Elfogadták az 1861-i Morrill-féle, majd később az 1862-i és az 1864-i vámtörvényeket, amelyek az ipart védték. Az 1862-i telepes törvénnyel (*Homestead Act*) földhöz juttatták a farmereket. Ezenkívül átalakították a bankrendszert, újfent létrehozták a nemzeti bankot és 1863-ban már nemzeti papírpénzt adtak ki.⁵⁸ Ezeknek az intézkedéseknek a fényében a polgárháború által előidézett átalakulás valóban forradalminak tekinthető, egyrészt, mert a frontok ellátása megnövelte a keresletet az iparcikkre, másrészt pedig a rabszolgák felszabadításával nagyarányú szabad munkaerő jelent meg.

A polgárháború után Dél még mindig a mezőgazdaságát fejlesztette. Mivel a polgárháború alatti harcok javarészt a Konföderáció területén zajlottak, itt volt a legnagyobb az anyagi kár is. A megművelhető földek jó része paragon maradt, Dél ipara majdnem teljesen megsemmisült, a városok romokban heverték és tönkrement a vasúthálózat is.⁵⁹ A terület munkaerőrendszerét majdnem teljesen felszámolták, nem volt beruházható tőke sem, ez pedig a termelés visszaesését okozta. Míg 1861-ben a déli államok legfontosabb mezőgazdasági termékéből, a gyapotból 5 740 000 bálát szüreteltek, addig 1866-ban csak 1 900 000-et.⁶⁰ A polgárháború után a déli városokba költöző új, afroamerikai, immár polgári jogokkal rendelkező réteg nemcsak, hogy

⁵⁷ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 199.

⁵⁸ Hahner: *Az ipari forradalom problémájáról*. i. m. 139.

⁵⁹ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 189.

⁶⁰ *Az Egyesült Államok története I.* i. m. 192.

nem tudott érvényt szerezni újonnan megszerzett jogainak, de e jogok gazdasági alapjait sem tudta megteremteni, hiszen földet, tulajdont nem szerezhettek. Így gazdasági, politikai, intellektuális és kulturális téren is a fehér lakosság maradt fölényben.⁶¹

Bár a rekonstrukció kudarcba fulladt, a továbbiakban az ültetvényes rendszer már nem volt működtethető. Dél vezetői felismerték, hogy az ipar fejlesztését a már meglévő gyapottermelésre kell alapozni.⁶² Számos északi textilgyár költözött délre, ahol a gyárak köré épültek a városok, nem pedig fordítva.

A polgárháború lezárása után folytatódott a súlypont áthelyeződése a mezőgazdaságról az iparra. Az 1870-es, 1880-as években a gazdasági növekedés legfőbb mozgatója a vasútépítés fellendülése volt, a többi ág csak hozzá kapcsolódva fejlődött.⁶³ Az üzleti élet intézményesítésében élen jártak a vasutak építetői. Hatalmas tőkét halmoztak fel, úgy tűnt, mintha a vasút önmagában okozná a gazdasági növekedést. Közös céllá vált ez a vállalkozás, egységes nemzeti összefogás alapján jelentette a gazdaság motorját, égyaránt investáltak bele külföldi és belföldi befektetők. A szövetségi, állami, helyi kormányoktól és hatóságoktól a vasúttársaságok különböző formákban, összesen 130–500 millió dollárnyi segítséget kaptak.⁶⁴ A belföldi támogatással majdnem egyenértékű volt az európai tőke beáramlása. A vasutak építésénél nem csak a belföldi és külföldi tőkét, s technikai vívmányokat használtak fel, hanem rengeteg külföldről érkező munkást is alkalmaztak, főként ír és kínai munkásokat.⁶⁵ A vasút elsődleges gyakorlati haszna a közlekedés felgyorsítása, s a gazdasági központok összekötése volt, így létrejöhett a nemzeti piac.

A mezőgazdaság már a vasút forradalmát megelőzően is fejlődött. A polgárháború után a mezőgazdasági gépek elterjedésével a termelés is nőtt, annak ellenére, hogy sok munkaképes farmer vett részt a polgárháború harcaiban. Az aratógép, amely leginkább meggyorsította a munkát, rövidesen elterjedt, s 1865-ben már 250 ezer aratógép segítette a mezőgazdasági termelést.⁶⁶ A vasút alá dolgozott a nehézipar is, mivel az építéshez szükséges

⁶¹ Bebesi: *A hosszú 19. század rövid története*. i. m. 263.

⁶² Degler: *Az élő múlt...* i. m. 262.

⁶³ Sellers – May – McMillen: *Az Egyesült Államok története*. i. m. 201.

⁶⁴ Degler: *Az élő múlt...* i. m. 249.

⁶⁵ *Az Egyesült Államok története I.* i. m. 207.

⁶⁶ Uo. 192.

nyersanyagot, eszközöket – vagonokat, síneket – helyben állították elő, illetve az Európából hozott technológiák helyett már az amerikai találmányok használata került előtérbe.

Európai reflexió az Egyesült Államokban történetekre

A polgárháború alatt a munkásmozgalmi szerveződés háttérbe szorult, a kormánzatnak fontosabb kérdésekre kellett választ találnia. Azonban még a polgárháború alatt is éltek azok a nemzetközi kapcsolatok, amelyeket a bevándorlókkal érkező, az első szakszervezeteket elindító németekkel tartottak fenn európai társaik.

Karl Marx emellett 1852-től kezdve az amerikai republikánus sajtó legbefolyásosabb lapjának, a *New York Daily Tribune*-nek lett tudósítója. Az újság kiadójával, Charles A. Danával 1848-ban találkozott Kölnben, akkor még a *Neue Rheinische Zeitung* szerkesztőjeként.⁶⁷ A *Tribune* jelentőségét mutatja, hogy több mint 200 ezres példányszámban jelent meg hetente. A lapban nagyjából 500 cikk felének valóban Marx volt a szerzője, de gyakorta az Európában szerveződő munkásmozgalom másik nagy alakja, Friedrich Engels is publikált, sokszor Marx neve alatt.⁶⁸ Eme cikkek közül 84 aláírás nélküli vezércikként jelent meg. Ezek a cikkek gyakran a 16 oldalas újságban 2-3 oldalt is kitöltöttek. Az írások sokféle témával foglalkoztak, az európai konfliktusokkal és az Egyesült Államok kettéosztottságával, a rabszolgasággal, majd később a polgárháborúval.⁶⁹ Az itt, illetve az Európában megjelent cikkek azt mutatják, hogy az európai és az amerikai munkásmozgalom konzekvensen az Unió mellett állt ki, a rabszolgatartó Déellel szemben. Miután kezdetét vette a polgárháború, az amerikai újságok elveszítették az érdeklődésüket a külföldi hírek iránt, hacsak azok nem a háborúhoz kötődtek közvetlenül, így Marx és Engels írásai már nem kaptak teret az amerikai sajtóban. Azonban Marx az európai sajtóban továbbra is kiállt az Unió mellett, kritizálta a londoni *Economist* és a *Times* újságok ellenséges magatartását Északkal szemben és a bécsi *Die Presse* hasábjain írt a háború mélyebb, gazdasági és politikai okairól. Emellett továbbra is kapcsolatban állt

⁶⁷ Blackburn: *Lincoln and Marx. The transatlantic convergence of two revolutionaries*. i. m.

⁶⁸ Wheen: *Karl Marx*. i. m. 160–161.

⁶⁹ Blackburn: *Lincoln and Marx. The transatlantic convergence of two revolutionaries*. i. m.

az amerikai német emigránsokkal, Joseph Weydemeyerrel, Adolf Clussel, valamint a *Tribune* kiadójával, Charles A. Danával.⁷⁰

Az Unió melletti állásfoglalás egyik legjobb példája az volt, hogy Abraham Lincoln 1864-i újraválasztásakor Marx az I. Internacionálé vezetői nevében nyílt levelet írt a megválasztott elnöknek, amely 1865. január 7-én a *The Bee-Hive Newspaper* című angol újságban jelent meg.⁷¹ A kontinens összes munkása nevében így fogalmaztak: „*Európa munkásai az Amerikában folyó titáni küzdelem kezdetétől fogva ösztönösen érezték, hogy a csilagsávós zászló osztályuk sorsosát hordozza.*”⁷² A patetikus hangnem a levél egészen megfigyelhető, hiszen nemcsak Lincolnnak, hanem valószínűleg az amerikai és az európai közvéleménynek is szánták, mint az I. Internacionálé hivatalos állásfoglalását. A levél fölvet azonban egy kérdést, amelyre később nem ad egyértelmű választ: „*Vajon annak a területekért folyó harcnak, amely a szörnyű hőskölteményt elindította, nem azt kellett-e eldöntenie, hogy a bevándorló munkája termékenyítse-e meg a mérhetetlen területek szűz talaját, vagy a rabszolgahajcsár csizmája becstelenítse meg?*”⁷³ Ez a kérdés véleményem szerint három dolgot foglalhat magában. Egyrészt vonatkozhat az Egyesült Államok történetére, hogy az állam alapítói és felépítói Európából vándoroltak be. Másrészt vonatkozhat a korszakra is, amikor több ezer európai bevándorló érkezett az 1840-es, 1850-es években, akik jórészt munkaerővé váltak a tengerentúlon. Harmadrészt a *bevándorló* kifejezés jelentheti az afroamerikaiakat is, akiknek nem rabszolgaként, hanem szabad akaratukból érkezőként kellene az Újvilágban letelepedniük. Talán a harmadik lehetőség a válasz, mert a következő, hosszas bekezdés után, amelyben az európai munkásság támogatását és kitartását ecsetelik,⁷⁴ írnak a fehér és az afroamerikai munkások egyenlőségéről. „*Addig, amíg a munkások – Észak igazi politikai ereje – túrték, hogy a rabszolgaság beszennyezze saját köztársaságukat, amíg a néger előtt, akit megkérdezése nélkül adtak el és azzal kérkedtek, hogy a fehérbőrű munkás legfőbb előjoga, hogy maga adja el magát [és], válassza meg gazdáját, addig nem juthattak el a munka igazi szabadságához, s nem támogathatták európai testvéreiket a felszaba-*

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Marx–Engels: *Az I. Internacionáléről*. i. m. 37.

⁷² Uo. 34.

⁷³ Uo.

⁷⁴ „[...] a munkások mindenütt türelemmel viselték el a gyapotválság okozta nehézségeket [...]” Uo. 35.

dulásért vívott harcukban, de a polgárháború vörös tengere elsöpörte a haladásnak ezt az akadályát” – írják a levélben.⁷⁵ Az idézett részben az afroamerikai és fehér munkásokat egyenlőnek tekintik, akik mindannyian a *munka igazi szabadságához* kívánnak eljutni.

Bár benne van az európai munkásmozgalmak idealizmusa, hogy az amerikai munkásmozgalmak segítik az európaiakat és viszont, az egyértelműen látszik, hogy a levél írói egyenlőnek tekintették az afroamerikai, valamint a fehér munkavállalókat. Vagyis a felszabadított rabszolgák is a szabad munkaerő részét képezik, akik ugyanolyan tagjai a munkásosztálynak, mint a fehérek.

A levél, bár 1865 januárjában egy brit újságban jelent meg, minden bizonnyal eljutott Lincolnhoz, hiszen a londoni amerikai nagykövet, Charles Francis Adams, aki küldetése fontos elemének tartotta, hogy bátorítson minden Unió felé érkező támogatást, továbbította azt Washingtonba. Lincoln számos titkárt alkalmazott levelei kezelésére, így a számára küldött írásoknak csupán a töredékét látta, de ezt a levelet valószínűleg a kezébe vette, ugyanis Adams továbbította az elnök válaszat az I. Internacionálé felé. A nagykövet tolmácsolta Lincoln köszönetét a támogatásért és leszögezte, hogy *„az Egyesült Államok úgy tekintett a rabszolgaság fenntartása mellett kiálló lázadókkal szembeni jelen konfliktusra, mint az egész emberiség ügyére, s hogy kitartásukhoz új erőt merítettek az európai munkások állásfoglalásából”*.⁷⁶ Vélhetően Marx neve nem volt ismeretlen Lincoln számára, hiszen republikánus politikusként forgatnia kellett a *New York Daily Tribune* számain, amelyekben számos Marx tollából származó cikk jelent meg.

1865. április 14-én a washingtoni Ford Színházban Abraham Lincoln, az Egyesült Államok elnöke merénylet áldozata lett, így azok a változások, amelyeket elindított, megrekedtek.⁷⁷ Utódja a demokrata alelnök, Andrew Johnson lett, akinek Marx az I. Internacionálé nevében szintén megfogalmazott egy nyílt levelet.⁷⁸ Ez a levél is az Internacionálé Központi Tanácsa tagjainak, lengyel, német, svájci munkásszervezetek képviselőinek aláírásával

⁷⁵ Uo. 35–36.

⁷⁶ Blackburn: *Lincoln and Marx. The transatlantic convergence of two revolutionaries*. i. m.

⁷⁷ Hahner: *Az ipari forradalom problémájáról*. i. m. 142.

⁷⁸ Marx–Engels: *Az I. Internacionáléről*. i. m. 38.

látott napvilágot a *The Bee-Hive Newspaper* című lapban, 1865. május 20-án.⁷⁹

Ez a nyílt levél, bár az új elnöknek címezték, sokkal inkább szólt a Lincoln által lefektetett elveknek és felvázolt programnak. Az elnök ellen elkövetett merényletet, egyúttal/valamint a polgárháború kirobbanását is árulásként aposztrofálja Marx: „*Ami árulással kezdődött, annak szükségképpen aljassággal kell végződnie. Ahogyan II. Fülöp inkvizíciós háborúja egy Gérard-t hozott létre, úgy hozott létre Jefferson Davis rabszolgatartó háborúja egy Bootht.*”⁸⁰ A levél kétharmada nagyjából az előző elnök méltatása, Lincoln pozitív tulajdonságait emeli ki: „*Hajthatatlanul törekedett nagy célja felé, sohasem kockáztatva azt vak sietséggel*”, s „*e konfliktus legsötétebb óráiban nem bizonyította-e be hűségét a római kötelességéhez, hogy sohase rendüljön meg hite a köztársaságban és annak csillagaiban.*”⁸¹ A levél patetikus hangneme mögött felfedezhető az, hogy az európai szervezett munkásmozgalom tisztelettel adózott Lincoln emlékének és utódjától, Johnson-tól azt várták, hogy folytassa a lincolni reformokat. „*Önnek, Uram, jutott az a feladat, hogy gyökerestül kiirtsa a törvény erejével azt, amit a kard ledöntött, hogy irányítsa a politikai újjászervezés és a társadalmi újjászületés néhez munkáját*” – írják a levélben. Úgy tűnik, Marx megítélése szerint Johnson tudta volna folytatni az elődje által megkezdett reformokat. Mintha a levél utolsó mondatában egyszerre méltatná az új elnök képességeit és fogalmazná meg azt a kérést, hogy a lincolni programot fejezze be: „*Sohasem fogja elfelejteni, hogy az amerikai nép, a munka felszabadításának új korszakát megindítandó, a vezetés felelősségét a munka két emberére ruházta – az egyik Abraham Lincoln, a másik Andrew Johnson.*”⁸²

Ebben a mondatban az is benne van, hogy európai szemmel nézve az Egyesült Államok történetében új korszak vette kezdetét, amely a szabad munka rendszerének kiépítéséről fog szólni. Ez a remény az európai munkásmozgalmak idealizmusát mutatja, hiszen Johnson elnök a Demokrata Párt tagjaként inkább a déli elit érdekeit képviselte, és a későbbiekben kiderült, nem kíván az elődje által kijelölt úton haladni.

⁷⁹ Uo. 41.

⁸⁰ Uo. 38. John Wilkes Booth a Ford Színház Konföderációval rokonszenvező színésze volt, aki társaival együtt kitervelte és végrehajtotta a déli hatóságok tudta nélkül a Lincoln elleni merényletet.

⁸¹ Uo. 39.

⁸² Uo. 40.

Összegzés

Ahogy Európában, úgy az Amerikai Egyesült Államokban is a gazdasági fejlődés és a gépesített ipar teremtette meg az új társadalmi réteget, a városi munkásosztályt. Bár a tengerentúli ország a 19. század elején inkább még agrárberendezkedésű volt, a hangsúly eltolódása az ipar felé már ekkor megkezdődött. Bár ez az új réteg egyelőre a társadalomnak csak igen kis százalékát tette ki, szerveződése során fontos vívmányokat harcolt ki magának. A munkásmozgalom fogalmának megítélése manapság bármennyire is a szovjet érásban betöltött szerepe alapján történik, a gyökerei sokkal inkább megtalálhatók Európa nyugati fele és az Amerikai Egyesült Államok történetében.

Kutatásom célja az amerikai gazdasági változások általános tendenciáinak felvázolása mellett az első munkásmozgalmak és azok európai kapcsolatainak a feltárása és bemutatása. A két levél, amelyet az I. Internacionálé nevében Karl Marx írt Abraham Lincolnnak és Andrew Johnsonnak, ékes bizonyítéka a számos, jelen dolgozatban csak megemlített forrás közül annak, hogy az európai és amerikai munkásmozgalmak között szoros kapcsolat állt fenn.

Számomra úgy tűnik, hogy e kapcsolat feltárása még új a magyar szakirodalomban, pedig e források segíthetnek jobban megismerni magát a korszakot és a munkásmozgalom fogalmát. Véleményem szerint további kutatás tárgyává lehetne tenni az itt csak megemlített személyek, Joseph Weydemeyer, Adolf Cluss, vagy éppen Charles A. Dana életútját, s az amerikai munkásmozgalomban betöltött szerepüket. Értékes forrásanyagot kínál mindegyikük Karl Marxszal folytatott levelezése, amelyből mélyebben megismerhető lenne mind az amerikai, mind az európai munkásság. Fontos lenne megvizsgálni az amerikai polgárháborúra adott reakciókat az európai sajtó tükrében, s azt, hogyan viszonyultak magához a konfliktusokhoz.

Joggal tehető fel a kérdés, miért is érdemes ezzel a témával foglalkozni. Véleményem szerint egyrészt azért, mert a tendenciáknak, a forrásoknak a vizsgálatával árnyaltabb képet kaphatunk a 19. században lezajlott változásokról. Másrészt azért, mert így jobban megismerhetővé válik a munkásmozgalom fogalma, és talán mentesíthetővé válik attól a beszűkített tartalomtól, amelyet a szocialista-kommunista mozgalom adott neki, főleg Kelet- és Közép-Európában.